

Φ. Κ. Βώρος

Αρχιεπίσκοπος για ποιους και πόσους;

Οι σκέψεις που ακολουθούν γράφτηκαν σε δυο στιγμές διαφορετικές και ανάγονται σε δυο γεγονότα χρονικά διάφορα: τον ενθρονιστήριο λόγο του νέου αρχιεπισκόπου (αρχές του Μάη), που πολλοί τον «θαύμασαν», και μια μεταγενέστερη ομιλία του (28 του Μάη), που προκάλεσε πολλές διαμαρτυρίες από όσους θεώρησαν ότι θίγονται (αφού ο «αγιότατος» μίλησε για «γραικύλους») και ίσως προκάλεσε και σκεπτικισμό σε πολλούς θαυμαστές του. Και χωρίζεται το κείμενο σε δύο μέρη:

Α. Από τον ενθρονιστήριο λόγο μια παράγραφος είχε επισύρει την προσοχή μου για το μέγεθος των γλωσσικών-εννοιολογικών αποτημάτων που περιείχε και τις δυσσιώπνες προβλέψεις που μπορούσε να κάνει ένας προσεκτικός και καλοπροαίρετος ακροατής του λόγου ή αναγνώστης του κειμένου. Έλεγε, λοιπόν, ο αρχιεπίσκοπος — καλή του ώρα — ανάμεσα σε άλλα ψυχωφελή και σωτήρια:

«Δε χαρίζουμε σε κανέναν το ακριβό μας προνόμιο να έχουμε άποψη επί των καιριοτέρων ζητημάτων του τόπου και να την εκθέτουμε ελεύθερα, όπως τέτοιο δικαίωμα έχει σήμερα και ο τελευταίος πολίτης αυτού του τόπου. Η τέτοια παρέμβασή μας δε συνιστά αντιδικία ούτε αμφισβήτηση»¹ (οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου· οι υπογραμμισμένες λέξεις θα σχολιαστούν παρακάτω).

Η παράγραφος αυτή ως σύνολο μου έδωσε την εντύπωση ότι αποτελεί κακό οιω-

νό για την ψυχική γαλήνη του ποιμνίου, που γιόρταζε την ανάδειξη του κ. Χριστόδουλου σε αρχιεπίσκοπο, και των άλλων Ελλήνων που θέλουν και γνωρίζουν να αγαπούν χωρίς πιστοποιητικά έγγραφα. Και έγραψα ένα άρθρο με τον τίτλο: «Υπερμετροπέεια, Ανορθόπεεια, πιθανές Συνέπειες»².

Μερικές επισημάνσεις και απορίες:

α. Ο αρχιεπίσκοπος —άνθρωπος ευπαιδευτος³, όπως λένε— κατάλαβε τι σημαίνει η λέξη προνόμιο⁴; Αν ναι, γιατί δεν ένιωσε την ανάγκη να παραιτηθεί απ' αυτό; Να δώσει και το καλό παράδειγμα; Αν όχι, προσφέρει παράδειγμα ορθής χρήσης της γλώσσας, όπως αρμόζει για ευπαιδευτο άτομο;

β. Μπορεί ο προκαθήμενος της εκκλησίας να χρησιμοποιεί τη γενική του τόπου, αν είναι θρονιασμένη στην καρδιά και τη σκέψη του η κοινωνία ανθρώπων; Και, πάντως, αυτό το ενδιαφέρον του αναφέρεται σε όλους τους ανθρώπους που κυκλοφορούν σε τούτη την κοινωνία ή μόνο σε μια μερίδα⁵;

γ. Ποιον άραγε θεωρεί τελευταίο πολίτη; Υπάρχουν στη συνείδησή του πρώτοι, επόμενοι, τελευταίοι ως προς τα δικαιώματα; Πάντως, ένας άλλος αρχηγός εκκλησίας (ο πάπας) ονομάζει τον εαυτό του δούλο των δούλων του θεού. Αισθάνεται έτσι ο δικός μας κ. Χριστόδουλος; Αν ναι, αυτό πρέπει να φαίνεται καθημερινά στη συμπεριφορά του, στους λόγους του.

δ. Όσο για την άποψη που επιθυμεί να

Ο Φ. Κ. Βώρος είναι διδάκτωρ Φιλοσοφίας και επίτιμος σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

διατυπώνει, καλό είναι να προσέξει αν διάλεξε σωστό όρο. *Αποψη* εκφράζει όποιος βλέπει μέρος του ζητήματος. Και γεινιάζει η άποψη με το μερικό συμφέρον. Ένας αρχιεπίσκοπος μάλλον εκφράζει ή διατυπώνει *γνώμη*, ύστερα από θέαση και σπουδή και *γνώση* ενός ζητήματος απ' όλες τις πλευρές. Και η γνώμη συνοδεύεται από γνωσιολογική σεμνότητα και αίσθηση ευθύνης για το ποιος θα λύσει κάποιο πρόβλημα.

ε. Την έκφραση γνώμης (άποψης) ο ίδιος την ονόμασε *παρέμβαση*. Είναι όρος βαρύς στα χείλη ενός ιεράρχη, όταν έτσι εκδηλώνει την επιθυμία —καλοπροαίρετη, όπως νομίζω— να παρεμβαίνει σε θέματα έξω από τις αρμοδιότητές του. Και σε τέτοια περίπτωση έχει δυο πρόσθετες δυσχέρειες: να κάνει και *γλωσσικά ατοπήματα* (που μειώνουν και το αξίωμα και τη φήμη του ευπαίδευτου) και να κριθεί από τους άλλους όχι για καλοπροαίρετη *παρέμβαση*, αλλά για υστερόβουλη *επέμβαση*. Κι επιπλέον, μπορούν να τον ρωτήσουν: έχετε επιλύσει τα προβλήματα του ποιμνίου σας και παρεμβαίνετε στα έργα άλλων; Και είναι ενδεχόμενο οι άλλοι να τον θεωρήσουν *αλλοτριοπράγμονα* και να αρχίσουν να ανακαλούν στη μνήμη τους και να κοινολογούν προς το ποιμνίο πολλά δυσάρεστα για τον ποιμενάρχη: λάθη, παραλείψεις, ατοπήματα, ατάσθαλα πράγματα της Εκκλησίας ή του ίδιου. Υποθέτω ότι και ο ίδιος —ως χριστιανός— δεν μπορεί να επικαλεστεί το αναμάρτητο. Επιπλέον, όταν *παρεμβαίνει* σε έργα αλλότρια, ενδέχεται και άλλοι να αρχίσουν να αλλοτριοπραγμονούν σε βάρος του, με *παρεμβάσεις* στα δικά του έργα. Ότι η *παρέμβαση* είναι ενέργεια ενοχλητική φαίνεται πως το είχε στο νου του και κείνος, αλλιώς δεν ερμηνεύεται το ότι έσπευσε να τη χαρακτηρίσει ως *μη αμφισβήτηση και μη αντιδικία*.

Β. Το ίδιο βράδυ που τυπωνόταν το άρθρο με τέτοιες δυσόιωνες προβλέψεις, ο κ. Χριστόδουλος έκανε άλλα *γλωσσικά ολισθήματα*, χειρότερα από τα προηγούμενα. Μιλώντας στην αίθουσα της «Εταιρείας των Φίλων του Λαού» σε κάποιο εκλεκτό κομμάτι του χριστεπώνιμου ποιμνίου, πρόσθεσε κατ' αντιδιαστολή: «...υπάρχουν όμως και κάποιοι *γραικίλοι* που θέλουν τη συρρίκνωση της Εκκλησίας, γιατί ξέρουν ότι το έθνος οφείλει την επιβίωσή του σε αυτήν»⁶. Η πρόταση εγκλείει πολλά ολισθήματα:

α. Ο αρχιεπίσκοπος, αξιοποιώντας το «*δικαίωμα που έχει κάθε πολίτης*», εξατέλυνε λόγια *ιβριστικά* σε βάρος κάποιων, που και εχθροί του αν είναι αξίζουν *αγάπη* χριστιανική από τον αρχηγό της Εκκλησίας.

β. Τους απέδωσε κακή πρόθεση: «να συρρικνώσουν την Εκκλησία», για να βλάψουν το έθνος. Αν έλεγε τουλάχιστον «*πρόβαρα απολωλότα*»!

γ. Αυθαίρετα ισχυρίστηκε ότι το έθνος οφείλει την επιβίωσή του στην Εκκλησία. Αν κινηθούν τώρα οι ιστορικοί να του γράψουν μερικά λόγια για τον κατά καιρούς ρόλο της ηγεσίας της Εκκλησίας; Αν του θυμίσουν την Εγκύκλιο του 1819 κατά των επιστημών και της ονοματοθεσίας των παιδιών με ονόματα ελληνικά⁷; Αν του θυμίσουν τα λόγια του πρώτου πατριάρχη που ενθρονίστηκε από τον Μωάμεθ; Είχε γράψει ο ίδιος ο Γεννάδιος: «*Έλληνων την φωνήν ουκ αν ποτε φαίνω Έλλην είναι...*», γιατί εγώ είμαι χριστιανός. Αν τον ρωτήσουν ποιο λάβαρο ύψωσε ο Παλαιών Πατρών Γερμανός στην άγια Λαύρα (1821), αφού ο ίδιος γράφει ότι δεν ήταν εκεί⁸;

Και προσιωνίζει πολλά δεινά:

α. Ο αρχιεπίσκοπος μπορεί να κληθεί από τη Δικαιοσύνη να διευκρινίσει ποιους αποκαλεί *γραικίλους*.

β. Με τέτοια ρητορική μπορεί να προκαλέσει φανατισμούς.

γ. Οι φανατισμοί ποτέ δεν έκαναν καλό σε καμιά κοινωνία.

δ. Έτσι, μπορεί ο ίδιος να προκαλέσει συρρίκνωση της Εκκλησίας.

ε. Έμμεσα δηλώνει ότι γνώμη σωστή δεν μπορεί να έχει όποιος διαφωνεί με τον αρχιεπίσκοπο. Αλλά τέτοια νοοτροπία μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι παραπλήσια με εκείνη του πάπα, που είναι «αλάθητος». Δογματική φθορά για την Εκκλησία που αρχηγός της είναι ο αρχιεπίσκοπος.

Επιμύθιο

Χωρίς να έχω καμιά υπόνοια ότι ο μακαριότατος εννοούσε και μένα ως αποδέκτη του θεάρεστου κηρύγματός του περί *γραικύλων* (αφού μέχρι την ώρα εκείνη δεν είχα εκφράσει γνώμη καμιά και το άρθρο μου εκείνο το βράδυ τυπωνόταν, άρα δεν το γνώριζε), όμως ένιωσα ενοχλημένος βαθιά, γιατί χαρακτήρισε έτσι κάποιους συν-Έλληνες, κάποιους συνανθρώπους: ένιωσα ενοχλημένος που υβρίζονται έτσι κάποιοι, γιατί έχουν την τόλμη να λένε τη γνώμη τους. Ένιωσα θορυβημένος γιατί διαισθάνομαι κάποιο *διχασμό* να ελλοχεύει πολύ κοντά μας. Και νιώθω την ανάγκη να διατυπώσω δυο ερωτήματα απλά, πολύ απλά, για το μακαριότατο:

α. Έχει ακούσει κάτι για *Ελευθερία Συνειδήσης*; Και πώς αυτή προστατεύεται και προωθείται;

β. Όταν μιλούσε για *ακριβό προνόμιο* να διατυπώνει άποψη *ελεύθερα*, εννοούσε και βίαια και υβριστικά;

γ. Έχει κάποια στιγμή στοχαστεί ότι *ορθοδοξία* σημαίνει *δόξα ορθή* (γνώμη υποκειμενική που ο εκφραστής της οφείλει να

την αποδεικνύει νηφάλια και ειρηνικά ως σωστή, με επιχειρήματα)⁹; Γιατί, αν θεωρεί δεδομένη την ορθότητα της δικής του γνώμης, τότε αυτόματα προσβάλλει κάθε άνθρωπο που έχει γνώμη διαφορετική. Και παρασύρεται σε λόγους υβριστικούς, που ενδέχεται να κινήσουν και τον εισαγγελέα.

Σημειώσεις

1. Από την εφημ. *Ελευθεροτυπία* της 11.5.98.

2. Δημοσιεύτηκε στην εφημ. *Ριζοσπάστης* (28.5.98). Και κάποιες από τις προβλέψεις μας επιβεβαιώθηκαν με το γλωσσικό (μόνο;) ατόπημα του κ. Χριστόδουλου την ίδια μέρα.

3. Θα αναρωτηθούμε στο τέλος τι σημαίνει ευπαίδευτος.

4. Ότι κάποια άτομα ή ομάδες έχουν δικαιώματα περισσότερα από τα άλλα μέλη της κοινωνίας και υποχρεώσεις λιγότερες.

5. Στο δεύτερο περιστατικό που θα αφηγηθούμε έδειξε καθαρά ότι συμπαθεί μόνο εκείνους που συμφωνούν μαζί του. Και φαίνεται να θεωρεί ότι σωστή είναι μόνο η δική του γνώμη. Σαν να προσβεί το *αλάθητο* της γνώμης του. Περισσότερα στο Β' μέρος του άρθρου.

6. Από την εφημ. *Ελευθεροτυπία* (29.5.98).

7. Η *εγκύκλιος* υπογράφεται από τον Γρηγόριο Ε'. Και έκλεινε με τέτοια θεάρεστα λόγια για τους αντιφρονούντες: «Υπαγορεύομεν πατρικώς... να μισήτε και αποστρέψαθε αυτούς...»!

8. Το γράφει ο ίδιος στα *Απομνημονεύματά* του (σελ. 16).

9. Με το προηγούμενο άρθρο μου είχα προσφέρει στον αρχιεπίσκοπο ως ευχή να επικοινωνήσει με τον Επίσκοπο που είχε γράψει: «Μήτε νέος ων μελλέτω φιλοσοφείν μήτε γέρον υπάρχων κοπιάτω φιλοσοφών· ούτε γαρ άωρος ουδείς ούτε πάρωρος προς το υγιαίνον της ψυχής» (επιστολή προς *Μενοικέα*, προοίμιο). Τώρα θα του θυμίσω έναν ορισμό για την καλή θεμελιωμένη γνώση (επιστήμη), όπως τον είχε διατυπώσει ο Πλάτων: «Εστιν ουν επιστήμη δόξα αληθής μετά λόγου». Η *αλήθεια*, *μακαριότατε*, *απαιτεί διαρκή έρευνα και διαρκή υπεράσπιση με λογικά επιχειρήματα*· δεν αφήνει περιθώρια για εκφράσεις υβριστικές. Άλλωστε, γιατί δείχνετε τόση ταραχή; Μήπως το ολίστημα είναι η αρχή μόνο πολλής κατολίσθησης;